

СРПСКА ПОЛИТИЧКА МИСАО
SERBIAN POLITICAL THOUGHT

ISSN 0354-5989

УДК 32

Број 4/2023.

СРПСКА ПОЛИТИЧКА МИСАО
SERBIAN POLITICAL THOUGHT

Издавач: Институт за политичке студије, Добрињска 11, Београд

Телефон: 011 3349-204

E-mail: ips@ips.ac.rs; spm@ips.ac.rs

<https://www.ips.ac.rs>

www.ips.ac.rs/rs/magazines/srpska-politicka-misao

ISSN 0354-5989 UDK 32 Број 4/2023. XXX vol. 82

Главни и одговорни уредник

др Миша Стојадиновић, научни саветник, Институт за политичке студије

Заменик главног и одговорног уредника

др Драган Траиловић, научни сарадник, Институт за политичке студије

Извршни уредник

др Дејана Вукасовић, научни саветник, Институт друштвених наука

Редакција часописа

др Милан Јовановић, редовни професор, Факултет политичких наука, Универзитет у Београду,

др Дејан Ђурђевић, редовни професор, Правни факултет, Универзитет у Београду,

др Живојин Ђурић, др Дејана Вукасовић, научни саветник, Институт друштвених наука,

др Јасна Милошевић Ђорђевић, редовни професор, Факултет за медије и комуникације,

др Ђуро Бодрожић, виши научни сарадник, Институт за политичке студије,

др Ђорђе Стојановић, виши научни сарадник, Институт за политике студије,

др Миша Стојадиновић, научни саветник, Институт за политичке студије,

др Драган Траиловић, научни сарадник, Институт за политичке студије,

др Кирил Шевиченко, професор, члан Међународне академије за русинску културу,

др Вишња Стојадиновић, научни сарадник, Институт за политичке студије

Секретари часописа

ма Олга Стевановић, истраживач сарадник, Институт за политичке студије,

ма Андријана Лазаревић, истраживач сарадник, Институт за политичке студије,

ма Љиљана Коларски, истраживач приправник, Институт за политичке студије

Савет часописа

др Зоран Аврамовић, редовни професор, Филозофски факултет, Универзитет у Београду,

др Сретен Сокић, редовни професор у пензији, Факултет политичких наука,

Универзитет у Београду, др Милован Митровић, редовни професор у пензији, Правни факултет,

Универзитет у Београду, др Миломир Степић, научни саветник, Институт за политичке студије,

др Драган Симеуновић, редовни професор, Факултет политичких наука, Универзитет у Београду,

др Милан Брдар, редовни професор, Филозофски факултет, Универзитет у Новом Саду,

др Зоран Стојиљковић, редовни професор, Факултет политичких наука, Универзитет у Београду,

др Драгана Митровић, редовни професор, Факултет политичких наука, Универзитет у Београду,

др Љубиша Деспотовић, редовни професор,

Факултет за европске правно-политичке студије у Новом Саду

Чланови савета из иностранства

dr Mamoru Sadakata, Professor, Graduate School of Law, Nagoya University, Japan, dr Simon James Critchley, Professor, New School for Social Research, dr Anastasia Mitrofanova, Professor, Diplomatic Academy of the Russian Federation, Moscow, dr Ewa Bujwid-Kurek, Professor, Institute for Political Science and International Relations of the Jagiellonian University, Krakow, Poland, др Иван (Алексејевич) Чарота, професор, члан Белоруске академије наука; члан Руске академије наука; члан Српске академије наука и уметности, др Михаил Залиханов, професор, члан Руске академије наука

Лектура и коректура

Ања Маљевић

ЧАСОПИС ИЗЛАЗИ ТРОМЕСЕЧНО

Радови СПМ/SPT налазе се и доступни су у електронским базама научних часописа

SCIndeks, C.E.E.O.L. (Central and Eastern European Online Library) и

ERIH PLUS (European Reference Index for the Humanities and Social Sciences).

Прелом и штампа

Донат граф, Београд

Тираж: 50 примерака

Радове објављене у овом часопису није дозвољено прештамповати, било у целини, било у деловима, без изричите сагласности издавача. Оцене изнесене у чланцима лични су ставови њихових писаца и не изражавају мишљење нити уредништва, нити установа у којима су аутори запослени

СРПСКА ПОЛИТИЧКА МИСАО

САДРЖАЈ

Тема броја:

РАЗВОЈ НАУКЕ И НАУЧНЕ САРАДЊЕ НА БАЛКАНУ

Александра Колаковић

УЛОГА ФРАНЦУСКЕ У ОСНАЖИВАЊУ НАУКЕ У СРБИЈИ
И НА ЗАПАДНОМ БАЛКАНУ: ИЗМЕЂУ НАУЧНЕ
САРАДЊЕ И НАУЧНЕ ДИПЛОМАТИЈЕ.....11-39

Јелена Тодоровић Лазић

РОДНА РАВНОПРАВНОСТ У ОБЛАСТИ ИСТРАЖИВАЊА
И ИНОВАЦИЈА – ЕУ НАСУПРОТ СРБИЈЕ,
СЕВЕРНЕ МАКЕДОНИЈЕ И ЦРНЕ ГОРЕ..... 41-63

Олга Стевановић

ПОЛИТИКА ИСТРАЖИВАЊА И ИНОВАЦИЈА У ЕВРОПСКОЈ
УНИЈИ И ИНТЕГРАЦИЈА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ У
РЕФОРМИСАНИ ЕВРОПСКИ ИСТРАЖИВАЧКИ ПРОСТОР..65-89

Милица Топаловић

ВИСОКО ОБРАЗОВАЊЕ И НАУКА У РЕПУБЛИЦИ
АЛБАНИЈИ: САРАДЊА СА ФРАНЦУСКОМ
РЕПУБЛИКОМ, СТАЊЕ И ПЕРСПЕКТИВЕ91-110

Никола Лазић, Никола Перишић

МЕЂУУНИВЕРЗИТЕТСКА САРАДЊА ФРАНЦУСКЕ И БОСНЕ
И ХЕРЦЕГОВИНЕ - СТУДЕНТСКА МОБИЛНОСТ И УЛОГА
ФРАНЦУСКОГ ОБРАЗОВНОГ СИСТЕМА У ОСНАЖИВАЊУ
ВИСОКОГ ОБРАЗОВАЊА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ.....111-131

Јован Берић, Душан Радујко

ПЕРЦЕПЦИЈА ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ: УТИЦАЈ ЕРАЗМУС
ПРОГРАМА НА СТАВОВЕ СТУДЕНАТА.....133-160

ОГЛЕДИ И СТУДИЈЕ

Зоран Милошевић

ФАНАР И СРПСКА ПРАВОСЛАВНА ЦРКВА..... 161-181

Весна Шућур-Јањетовић, Андреа Ракановић-Радоњић,

Драшко Гајић

ДАЈУ ЛИ ЉУДСКА ПРАВА МОГУЋНОСТ ЗА
ОСНАЖИВАЊЕ ДРУШТВЕНО ОСЈЕТЉИВИХ ГРУПА
У СОЦИЈАЛНОМ РАДУ У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ?.....183-201

Драган Станар

САРАЈЕВО У ПРОКРУСТОВОЈ ПОСТЕЉИ:
„ОПСАДА” ПОДЕЉЕНОГ.....203-220

Ђуро Бодрожич

О НАЦИОНАЛНОМ РАДУ СВЕТОГ САВЕ..... 221-241

Вишња Стојадиновић

ПОЗИТИВНО *VS.* НЕГАТИВНО СХВАТАЊЕ СЛОБОДЕ:
ПОЛИТИЧКЕ ИМПЛИКАЦИЈЕ.....243-255

Дејан А. Милић

ПАРЛАМЕНТАРНИ ПОСЛОВНИК И
ПАРЛАМЕНТАРНИ ГОВОР.....257-277

Иван Матић

СУПРОТСТАВЉЕНЕ МАТЕРИЈАЛИСТИЧКЕ
КОНЦЕПЦИЈЕ О НАСТАНКУ ДРЖАВЕ:
О ЈАЗУ ИЗМЕЂУ МОРГАНА И ЕНГЕЛСА.....279-306

Владе Симовић, Жељко Будимир

ЕВРОПСКА УНИЈА И БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА
– ПРИЛОГ ИЗУЧАВАЊУ ПОЛИТИКЕ У
ПЛУРАЛНИМ ДРУШТВИМА..... 307-325

Илија Кајтез, Срђан Старчевић

ОПРАВДАНОСТ ВОЈНЕ НЕУТРАЛНОСТИ
РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ У ВРЕМЕНУ ЕРОЗИЈЕ
НЕУТРАЛНОСТИ У ЕВРОПИ.....327-345

Милован Суботић

ПРИВЛАЧЕЊЕМ ДО ОДВРАЋАЊА – ПРОБЛЕМИ И
МОГУЋНОСТИ ЗАПАДНОБАЛКАНСКИХ ДРЖАВА..... 347-369

Невена Јовановић

УКРАЈИНСКА КРИЗА И ПИТАЊЕ СУВЕРЕНИТЕТА
И ТЕРИТОРИЈАЛНОГ ИНТЕГРИТЕТА.....371-385

Милош Р. Миленковић, Милинко С. Врачар

ЛЕГИТИМНОСТ КАО ФАКТОР ОГРАНИЧЕЊА
ПОЛИТИЧКЕ КОРИСНОСТИ ВОЈНЕ МОЋИ.....387-405

Уредништво часописа Српска политичка мисао

ERRATUM: „ГЛОБАЛНА БРИТАНИЈА” У МЕЂУНАРОДНОЈ

ПОЛИТИЦИ И СТРАТЕШКЕ ОПЦИЈЕ СРБИЈЕ У

ОДНОСИМА СА УЈЕДИЊЕНИМ КРАЉЕВСТВОМ

(број 2/2023, vol. 80, стр. 159)..... 407

ОСВРТИ И ПРИКАЗИ

Зоран Пешић

КОНЗЕРВАТИЗАМ: ПОНОВНО ОТКРИЋЕ И

АЛТЕРНАТИВА.....409-414

Милош Вукелић

РАТ ЧИПОВИМА: БОРБА ЗА ОСНОВ ЕКОНОМСКЕ

И ГЕОПОЛИТИЧКЕ ДОМИНАЦИЈЕ.....415-419

Милош Р. Миленковић*

*Институт за стратегијска истраживања,
Универзитет одбране у Београду*

Милинко С. Врачар**

*Институт за стратегијска истраживања,
Универзитет одбране у Београду*

ЛЕГИТИМНОСТ КАО ФАКТОР ОГРАНИЧЕЊА ПОЛИТИЧКЕ КОРИСНОСТИ ВОЈНЕ МОЋИ

Сажетак

У постхладноратовском добу, прожетом снажним утицајима глобализације и информационе револуције, учача се да војна моћ не успева да оствари политичке ефекте који се од ње очекују, или бар оне које је некада могла. Један од разлога зашто је то тако аутори проналазе у дефициту њене легитимности, која ће у раду бити разматрана из три угла. Најпре, легитимност ће бити сагледавана кроз однос јавног мњења према употреби силе, затим, кроз питање легалности употребе силе као извора њене легитимности и, последње, кроз анализу врста и карактера рата. Ово питање добија на значају јер се сврха војне моћи огледа у њеној политичкој корисности. Разматрајући утицај питања легитимности на делотворност употребе силе, аутори долазе до закључка да успех држава у наметању сопствене воље противнику више није примарно заснован на њиховој војној моћи, бар не у мери како је то било раније, већ

* Имејл-адреса: milos_milenkovic@hotmail.com.

** Имејл-адреса: milinko.vracar@mod.gov.rs.

на њиховој одлучности и способности да војну моћ комбинују са другим врстама националне моћи.

Кључне речи: војна моћ, легитимност, јавно мњење, врста и карактер рата, паметна моћ

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Историја међународних односа неретко се поистовећује са историјом употребе силе, јер је војна моћ одувек имала важну, ако не и кључну, улогу у достизању безбедности држава у анархичном поретку света, те се због тога готово сви главни догађаји и токови на међународној сцени могу сагледати кроз примену силе и претњу њеном употребом. Иако је снага државе и раније произилазила из укупног квантума друштвене моћи, готово сви ресурси и потенцијали били су усмеравани ка ојачавању војне компоненте, као гаранта њеног опстанка. Кључни значај војне моћи у међународној политици огледао се у томе што је војна победа у рату, или победа у његовој физичкој димензији, уједно значила и политичку победу. Другим речима, употреба силе била је довољна за остваривање политичких циљева државе, потпуним и дугорочним наметањем воље противнику у постконфликтном периоду.

У савременим међународним односима, окончање Хладног рата пробудило је извесна надања, па чак и уверења, да ће нестанак антагонистичких односа некада двеју супротстављених суперсила довести до пацификације међународних односа. Након готово пет деценија стално присутног страха од њиховог сукоба, односно катастрофалних последица које би такав сукоб могао изазвати, створен је привид да је свет коначно ушао у период мирољубиве коегзистенције. Завладало је мишљење да је настао „крај историје” (Фукијата 2002), у смислу да је рат постао застарео подухват држава, а да је светом коначно завладала Кантова идеја „вечног мира”. Међутим, оптимистичка перцепција света убрзо се показала погрешном. У позадини те „привидне” сарадње између некада супарничких суперсила дешавали су се нови оружани сукоби као последица, понајвише, западног експанзионизма у простор геополитичког вакуума постхладноратовског поретка. Тако је слика света на прелазу два века, обележена новим оружаним сукобима у

постјугословенском, постсовјетском, блискоисточном и северноафричком простору.

Оно што данашњим стратезима и доносиоцима кључних државних одлука, чак и у најмоћнијим државама света, представља проблем јесте то да се стратегије засноване примарно на конвенционалној употреби силе, већ дуже време показују као неделотворне или ограничене у погледу политичког циља који се употребом силе жели остварити. Томе сведоче неуспеси Сједињених Америчких Држава у Ираку и Авганистану или „ограничена победа” Руске Федерације у Грузији и рат у Украјини, али и војни неуспеси из периода Хладног рата, Француске у Алжиру, Сједињених Америчких Држава у Вијетнаму и Совјетског Савеза у Авганистану. Наведени примери међународне праксе указују да ефекти употребе силе нису онакви какви су били некада, поготово не онакви какви су забележени у ранијим историјским раздобљима када су ратови одређивали не само судбине људи и држава, већ и токове развоја читавог човечанства. Иако је остала важан инструмент државне политике, војна моћ и употреба силе у савременим или, боље рећи, глобализованим међународним односима више нема ону ефективност и ефикасност, па самим тим ни значај какав је имала у прошлости.

ТРАГАЊЕ ЗА РАЗЛОЗИМА ОГРАНИЧЕЊА ПОЛИТИЧКЕ КОРИСНОСТИ ВОЈНЕ МОЋИ

Постало је приметно да је домет војне моћи, односно деловорност употребе силе у погледу остваривања спољнополитичких циљева великих сила, условљена одређеним ограничењима. Познати харвардски професор Џозеф Нај (*Joseph S. Nye*) препознаје три основна разлога томе. Први је поседовање нуклеарног наоружања, јер последице његове употребе постављају актере који га поседују у позицију немогућности његовог коришћења (Нај 2012, 49–50). Иначе, бројна мишљења указују да поседовање таквог наоружања паралише борбу. У својој књизи *Трансформација рата*, Кревелд (*Martin van Creveld*), на пример, каже да је „нуклеарно оружје инструмент масовног убиства” и да је таква врста рата готово немогућа, јер „нико до сада није смислио како водити нуклеарни рат без ризика од глобалног самоубиства” (Кревелд 2010, 20). Други разлог ограничења Нај види у томе што је „употреба конвенционалне силе постала скупља када се користи за владање националистички и

друштвено мобилисаним становништвом у доба широке друштвене комуникације”. Зато је на међународној сцени све чешће присутна примена невојних инструмената моћи које доводе до промене „непослушних режима” (Нај 2012, 50). И трећи разлог је тај што „употреба војне силе подлеже различитим унутрашњим ограничењима попут етике антимилиитаризма која је, данас, нарочито присутна у високо развијеним демократским друштвима” (Нај 2012, 51).

Иако списак фактора које Џозеф Нај наводи као ограничавајуће у погледу домета војне моћи у 21. веку није коначан, он отвара простор за размишљање. Тако се као фактори ограничења, у погледу лимита политичке корисности војне моћи у савременим међународним односима, условно могу препознати три категорије: (1) техничко-технолошки (2) економски и (3) социо-културолошки и политички фактори (Milenković i Vračar 2022). Управо међу овим последњим налази се читава лепеза чинилаца који одговарају оном „трећем разлогу” који Нај наводи, а који су у вези и са темом овог рада. Питање легитимности, које је свакако једно од кључних питања у сваком сукобу, у овом случају као фактору ограничења делотворности употребе силе, па самим тим и политичке корисности војне моћи, може се разматрати у контексту ставова јавног мњења о употреби силе, легалности њене употребе, као и кроз анализу врста и карактера самог рата.

Када је реч о легитимности употребе силе треба поћи од тога да циљ рата није војна победа у сукобу већ да је то, пре свега, наметање сопствене воље противничкој страни, а она је садржана у политичком циљу зарад кога се сила употребљава. Уосталом, показује се да се смисао рата увек налази у политичкој равни (Starčević i Blagojević 2017, 130). Воље сукобљених актера, то јест супротстављени политички циљеви, произилазе из њихових интереса, а дубље посматрано, из њиховог вредносног система. Да би се из „сукоба воља” изашло као победник, или да би се политички циљ једне од сукобљених страна остварио, употреба силе, као и сам политички циљ зарад кога се сила употребљава, морају имати свој легитимитет, односно упориште у вредносном систему друштва. У супротном, учесници у сукобу неће видети смисао и сврху борбе, а без тог смисла и без мотивисаних бораца нема ни ефективности војног потенцијала.

Легитимност употребе силе у великој мери одређује одлучност грађана да подрже борбу, али и да активно учествују у њој.

Она показује колико је једно друштво спремно да „плати цену” за остваривање циљева зарад којих се сила употребљава. Другим речима, степен легитимности употребе силе се, условно речено, може „мерити” степеном жртве коју је друштво спремно да поднесе зарад остваривања политичког циља. Када се говори о жртви, она се огледа како кроз материјалне губитке који се манифестују повећањем финансијских и материјалних трошкова, успоравањем или падом економског развоја, смањењем животног стандарда грађана и слично, тако и нематеријалним ефектима, попут губитка људских живота, смањењем могућности за остваривање права грађана на квалитетно образовање, здравствену и социјалну заштиту, губитком угледа државе у свету, одсуством подршке савезника итд.

ЈАВНО МЊЕЊЕ И ПИТАЊЕ ЛЕГИТИМНОСТИ БОРБЕ

Однос јавног мњења према употреби силе може се разматрати на три нивоа. Прво, на нивоу сопственог јавног мњења које је важно јер је употреба силе без унутрашње подршке готово немогућа, или је пак врло ограничена. Тешко је данас замислити носиоце политичке власти који одлуке о употреби силе доносе без разматрања подршке сопственог јавног мњења. У демократским друштвима посебно је изражена осетљивост политичких елита на ставове грађана од којих очекују гласове за нови мандат (Levy 2010, 787). Друго, важан је став међународног јавног мњења које може утицати на међународне организације или неке треће државе, које до тада нису активно учествовале у сукобу, а могу имати снажан, ако не и пресудан, утицај на његов исход. И као треће, битан је став јавног мњења противничке стране, дакле мњења оне државе против које се сила употребљава, јер одражава снагу отпора на коју треба рачунати.

Прворазредно питање у сваком сукобу несумњиво представљају људске жртве на које је јавност природно осетљива (Felter and Shapiro 2017). Међутим, у данашње време, јавно мњење је постало прилично осетљиво и на нарушавање квалитета живота, што је посебно изражено у економски развијеним земљама. Потрошачко друштво створило је нове друштвене вредности и животни идеал у коме грађани нису вољни да жртвују свој начин живота и економске благодети које уживају због циљева који им делују имагинарно

и далеко. „У савременим међународним односима, услед тренда смањења спремности грађана да жртвују свој комфор зарад остваривања политичких циљева употребом силе, стратешка култура многих држава се мења. Оне нису више спремне да олако употребе силу као што су то биле у прошлости. То се ближе објашњава тиме што се, поред суверенитета и територијалног интегритета, квалитет живота намеће као нова витална вредност нације” (Vračar i Milkovski 2020, 251).

Трошкови ангажовања војног потенцијала који нарушавају личне буџете грађана и квалитет живота њихових породица, могу изазвати политичку нестабилност унутар земље, због чега се политичке елите на власти осећају угрожено. Опасност за државе у сукобу представља и то што физичка, али и економска, угроженост становништва, по правилу доводе и до депопулације држава. То ме сведоче непрегледне реке миграната из држава Блиског Истока и севера Африке, али и избеглице из ратом захваћене Украјине и Русије, које сигурност и срећу траже махом у државама Западне Европе. Због свега тога, приликом калкулације финансијских трошкова употребе силе, доносиоци одлука морају добро да процене економске и материјалне потенцијале државе и да што прецизније израчуна какав рат и колико дуго држава, односно њена привреда, може да финансира. Ови трошкови су врло често предмет спорења унутар политичких елита, тачније, на линији односа власти и опозиције. У коначном ће спремност државе да финансира употребу силе, као и грађана да жртвују свој начин живота, личну имовину, друштвени статус, породицу, па и сам живот, бити мера легитимности употребе силе.

Однос друштва према државним и националним вредностима, посебно оним виталним попут слободе, суверенитета, територијалног интегритета, у великој мери одређује и став јавног мњења према сукобу и употреби силе. У најширем смислу, однос друштва према тим вредностима разматра се кроз концепт националне и политичке културе. Међутим, када је у питању сама употреба силе тај се однос разматра кроз концепт стратешке културе, на коју треба гледати и као на извор легитимности употребе силе на међународном, али и унутрашњем плану. Овим концептом, познатим и као „култура рата”, указује се колико су држава и друштво спремни да употребе силу зарад остваривања својих интереса. Исто тако, концептом стратешке културе указује се и на који начин држава

употребљава силу (Zaman 2009). Имајући у виду да је реч о сложеном феномену, на њега утиче низ чинилаца који се поред физичке, могу препознати у политичкој и социолошко-културолошкој сфери (Baylis, Wirtz, and Gray 2013, 83). Као централно питање за разумевање овог концепта намеће се баланс између рационалног и ирационалног у процесу доношења одлука, док се његова суштина најочигледније испољава кроз политичке чиниоце стратешке културе у које спадају историјско искуство, политички систем, уверења елита и војна организација (Milenković 2019).

Ставови јавног мњења и легитимност употребе силе су свакако и одраз кохезије једног друштва. Исказана кроз заједничка уверења грађана и њихову спремност да за њих поднесу жртву, кохезија друштва је одувек имала важну, ако не и пресудну улогу за исходе ратних сукоба. Што је кохезија једног друштва већа, последично, мања је његова рањивост на деловање противничке стране и намећања њене воље. Другим речима, кохезијом се спречава деловање противника у циљу слабљења морала и пружања подршке грађана употреби силе, као и њиховој спремности да активно учествују у борби. Стога, у савременим међународним односима, у коме јавно мњење снажно обликује ток и исход ратних сукоба, значај кохезије друштва још више добија на важности.

Добро је познато да медији имају пресудну улогу у креирају јавног мњења. Једно од ограничења политичке корисности војне моћи налази се у чињеници да медији, у ери интернета и брзе друштвене комуникације, омогућавају пренос бруталних сцена ратних дешавања у реалном времену, што свакако утиче на делигитимизацију рата у јавности. „Пошто рат... обавезно укључује убијање и уништавање, суочавањем јавности са делом његове бруталности не може а да не буде шокантно за оне који живе животом заштићеним од непријатности” (Gray 2005, 14–26). У стабилним, демократским, економски развијеним државама, која се не налазе под директном војном претњом других држава, рат се међу грађанима неретко перципира као неморалан и криминални акт, анахронизам који више нема никаквог смисла нити сврху. У тим државама присутан је снажан отпор грађана према употреби силе ван својих граница. Самим тим не постоји потпуна подршка ратној политици владе, као и спремност грађана да у тој борби учествују. Зато јавно мњење ових држава представља „рањиво место” или „слабу тачку” коју супротна страна у сукобу користи (Lasica 2009, 11–12).

ЛЕГАЛНОСТ УПОТРЕБЕ СИЛЕ КАО ИЗВОР ЛЕГИТИМИТЕТА

Легалност употребе силе блиско је повезан са питањем њеног легитимитета и такође представља важан ограничавајући фактор политичке корисности војне моћи у 21. веку. Легалност употребе силе се може посматрати двојачко, са становишта унутрашњег и међународног права. Ограничења употребе силе која произилазе из унутрашњег права односе се првенствено на домаћу законску регулативу и процедуре доношења одлуке о употреби оружаних снага унутар и ван државне границе. Тако тип политичког система одређује начин доношења одлуке о употреби силе. У развијеним демократским државама одлука о употреби силе доноси се на више нивоа власти, док је у другим државама та процедура знатно скраћена и сведена на прилично узак круг владајуће политичке елите и уз доминантну улогу појединаца и политичког вође. У демократским друштвима, јасна и строга процедура доношења тако важне одлуке, каква је употреба силе, оставља простор за сучељавање различитих мишљења по питању оправданости таквог чина, поготово унутар највиших тела законодавне власти, што свакако представља ограничавајући фактор њене употребе. Тиме се настоји да се избегне перцепција да је одређени рат заправо „лични рат” неког титулара највише државне власти, што би водило делигитимизацији самог рата. Зато је обично уставом дефинисано да право објаве рата има представничко тело – Скупштина, као што је то на пример у Србији или Конгрес у САД, а не председник државе или премијер владе.

Са друге стране, постојање међународног хуманитарног права којим се дефинишу правила и обичаји ратовања, такође у доброј мери ограничава употребу силе. Ограничења се првенствено односе на прихватање обавеза држава проистеклих из чланства у Организацији уједињених нација (ОУН). Оснивачки акт ове организације заснива се на пристанку њених чланица да се одрекну употребе силе и претње њеном употребом, као и позив на удруживање и деловање против оних који мир угрожавају (UN Charter 1945). Наравно, та ограничења нису увек делотворна, што показују бројни примери из историје међународних односа и ратовања. Сасвим логично, заобилажењу међународног права и употреби силе без сагласности Савета безбедности УН склоније су велике и моћније

државе света (Ganzer 2019). Међутим, без обзира на ограничен ауторитет ОУН, пре свега у понашању великих сила, постојање међународног хуманитарног права ипак ограничава употребу силе у међународним односима, као и политичку корисност војне моћи, како великих сила, тако и других земаља.

Велика је вероватноћа да ће употреба силе која је у супротности са унутрашњим и/или међународним правом бити у дефициту легитимитета. Због тога се у полицентричном међународном поретку, у коме велике силе користе сва доступна средства у међусобном надметању, правни аспект употребе силе употребљава као користан политички (дипломатски) инструмент за ограничење употребе силе ривалске стране, указивањем на њену (не)оправданост и (не)исправност. Самим јавним постављањем питања легалности одређених активности који подразумевају употребу силе, нарочито ако се то ради организовано и масовно, директно се утиче и на делегитимизацију саме акције, а самим тим и ограничавају могућности употребе и ефекти војне моћи.

КАКО ВРСТА И КАРАКТЕР РАТА ОДРЕЂУЈУ ЊЕГОВ ЛЕГИТИМИТЕТ

Врста рата према циљу и његов карактер, као фактори ограничења војне моћи, у директној су вези са легитимитетом употребе силе. Посматрано из угла оправданости започињања рата (*Jus ad Bellum*), без обзира на правне дефиниције, у свести људи постоји разлика између праведних и неправедних ратова (*Just and Unjust Wars*), како их назива Мајкл Волзер (*Majkl Volzer*) (Volzer 2010). Није свеједно који је циљ рата, да ли је у питању праведна намера дефанзивног одбрамбеног рата или је, с друге стране, то агресорски рат који за има циљ окупацију друге државе, промену њеног режима или експлоатацију њених материјалних и других ресурса. Самим тим легитимитет употребе силе у таквим ратовима није једнак, јер мотивисаност домаћег јавног мњења за давање подршке таквим типовима рата није велика, а то је управо један од важнијих ограничавајућих фактора употребе силе данас. Питање *Jus ad Bellum* важно је и с аспекта задобијања подршке шире међународне јавности, затим међународних организација и потенцијалних савезника. Питање исправности начина вођења рата (*Jus in Bello*) такође представља важан фактор ограничења политичке корисности

војне моћи. Оно се односи на праведност у рату, односно поштовање правила ратовања. Одговорност државе у *Jus in Bello* понајвише се своди на одговорност генерала и војника који извршавају ратну политику државе употребом силе.

Како би се избегла ограничења наметнута разматрањем критеријума *Jus ad Bellum* и *Jus in Bello*, „једна од најчешће коришћених објашњења ратних сукоба у 20. веку јесте војна хуманитарна интервенција, за коју се наглашава да није рат” (Stanar 2019, 27). Таква пракса настављена је и у 21. веку. Хуманитарна интервенција, која је заправо војна, односно оружана интервенција, може се дефинисати „ратом који води једна држава, или више савезничких држава, у сврху одбране чланова неке групе унутар друге државе од озбиљних кршења њихових људских права од стране друге групе унутар те исте државе, обично од стране власти и њених присталица” (McMahan 2009, 100). Иако се хуманитарна интервенција технички не чини ништа мање ратом, њеним називом се настоји дати легитимитет употребе силе тако што се противник приказује актером који крши закон, те га је легитимно казнити. Таквом терминолошком и логичком манипулацијом, избегава се термин „агресија”, која је иначе и међународним правом забрањена, а легитимитет оружане акције се пред „интерним” и „екстерним” јавним мњењем у значајно мањој мери доводи у питање. Управо је из тих разлога еуфемизмом називана и агресија НАТО на СР Југославију 1999. године, као „хуманитарна интервенција”, или као „НАТО кампања”, док руска страна агресију на Украјину назива „специјална војна операција”.¹

У погледу стратегијско-концептуалних решења употребе силе, пракса показује да конвенционалне снаге не функционишу баш најбоље у сукобу са тзв. ирегуларним, асиметричним противницима, јер употреба силе не постиже ону ефективност која се од ње очекује. Један од главних проблема у таквим сукобима јесте то што не постоји јасно препознатљив противник, као ни линија фронта. У таквим сукобима тешко је, а понекад и немогуће, разликовати борца и неборца, јер противник масовно користи цивилно становништво како за логистику, тако и за борбу. С друге стране, „понекад је легитимитет недржавних актера већи и постојанији од легитимитета

¹ Својевремено је и главнокомандујући НАТО снага у агресији на СРЈ, генерал Весли Кларк (*Wesley Clark*), изјавио: „Никада нам није било дозвољено да то назовемо ратом. Али он је то био, наравно” (Clark 2001, xxiii).

који имају званични државни органи”, јер постају својеврсна „замена” за институције државе које нису у стању да пруже и испоруче оно што грађани од њих очекују (Milenković i Subotić 2017). Тако се стратегије које су ефективне у конвенцијалним сукобима показују контрапродуктивне против терориста, побуњеника и других недржавних актера (Lebović 2010, 206). Анализом сукоба који су у име борбе против тероризма вођени после 11. септембра 2001. године, постало је уочљиво да примарна препрека успеха у тим ратовима није у војној снази противника, већ да је она културолошке природе. Примера ради, употреба војних средстава против следбеника политичког ислама, који је у својој бити антизападни, отвара простор да овај сукоб буде проглашен „сукобом цивилизација”, чиме проблем борбе против исламистичког тероризма поприма глобалне размере. Тиме војно решење сукоба постаје неодрживо, а употреба силе показује своју неефективност (Wijk 2002, 91).

Примери из прошлости указују да ефективност употребе силе у тзв. малим ратовима није онаква каква се очекује. Такви сукоби, односно локални и ограничени ратови, са становишта оних који их намећу, а то су по правилу велике и регионалне силе, нису пресудни и одлучујући за опстанак њихове државе и нације. Основни проблем у таквим сукобима јесте што у самом старту ону јачу страну прати слабија одлучност и недостатак спремности да уложи значајније људске и материјалне ресурсе (Lebović 2010, 209). Поред тога проблем је и тај што подршка јавног мњења значајно опада ако трошкови у таквим ратовима почну да се акумулирају и превазилазе оне пројектоване. Што дуже трају, ограничени ратови постају „оптерећење” оне стране која је осетљива на трошкове и ставове јавног мњења. Они постају оптерећење чак и за велике силе, на шта указује повлачење америчких војних снага из двадесетогодишњег сукоба у Авганистану. Оба ова проблема озбиљно доводе у питање делотворност употребе силе.

Један од фактора који такође ограничавају домет војне моћи, а који се може подвести под питање карактера рата, јесте нефлексибилност и неприпремљеност оружаних снага за „нове ратове”. Савремене сукобе не карактерише масовност, већ употреба прецизног и беспосадног наоружања и опреме, по принципу „мање, али делотворније”. Употреба беспосадног оружја, које иначе спада у софистициранију војну технику велике прецизности, смањује људске губитке, па се самим тим може очекивати повољан утицај

на јавно мњење. Међутим, то отвара питање етичности и одговорности у примени међународних правила ратовања. Велики број научника, интелектуалаца и активиста из цивилног сектора, али и одређени број војних стручњака, нису вољни да будућност рата виде као борбу робота који аутономно, без изричите сагласности и контроле човека, могу употребити разорну и смртоносну силу. У својој књизи *Војска без војника*, Пол Шар (*Paul Scharre*) разматра развој и коришћење аутономног оружја и како та технолошка промена може утицати на будућност ратовања. Без обзира на бројне предности које нова технологија може донети у смислу прецизности и ефикасности, Шар упозорава да „рачунари и даље не могу да надмаше људе у разумевању контекста и тумачењу значења” (Šar 2020, 19). Управо та димензија, која спада у домен друштвене одговорности и задире у питање легитимитета, ограничава употребу и развој технолошки савршенијег оружја, чиме се последично и ефективност употребе силе самоограничава.

ПРИМЕНА „ПАМЕТНЕ МОЋИ” КАО МОГУЋИ ОДГОВОР НА ДЕКЛИНАЦИЈУ ПОЛИТИЧКЕ КОРИСНОСТИ ВОЈНЕ МОЋИ

У савременим оружаним сукобима кључни фактор успеха више не представља искључиво војни потенцијал, већ становништво. За разлику од ратова из периода модерне, када се центар гравитације налазио у војној моћи државних актера, он се данас све више проналази у становништву, у умовима и ставовима грађана. Уз бројна политичка, економска, етичка и друга ограничења употребе оружане силе од стране развијених земаља, односно великих војних сила, стратегија њене употребе, кроз логику рата, као масовног оружаног насиља, све више се показује неделотворном. За велике војне силе данас је готово немогуће победити компаративно слабијег војног противника чије целокупно биће прожимају снажна идентитетска осећања (Vгаџар 2019). Свестан такве чињенице, Џозеф Нај недвосмислено каже да корисност војне моћи у 21. веку опада, те због тога указује на потребу за изградњом и применом тзв. меке моћи, односно „паметне моћи” која је заправо комбинација „тврде” и „меке моћи” (Нај 2012).

То наводи на разматрање савремених сукоба названим „хибридним ратовима”, који се воде свим средствима. У таквим сукобима

држава координира и синхронизује све своје инструменте „тврде” и „меке” моћи (војна сила, дипломатија, економија, привреда, медији, итд.) како би била у могућности да оствари синергичку силу са мултипликованим ефектима у пуном спектру војног и цивилног простора противника (Reichborn-Kjennerud and Cullen 2016). Употреба силе је важна, али не и кључна за достизање победе у таквим ратовима. Тако амерички пуковник Џон Варден (*John Warden*), на основу искуства из недавних ратова, заступа мишљење да „борба (примена силе) није суштина рата, па чак није ни његов пожељан део. Праву суштину чини оно што је неопходно да се уради како би непријатељ прихватио наш циљ као свој циљ” (Warden 1995). Слична размишљања могуће је увидети и кроз различита објашњења концепта „хибридног ратовања”, који у свом садржају има низ невојних акција (Mitrović i Nikolić, 2022). Тако се, анализирајући његов садржај и начин извођења, наводи да је „у ‘хибридном рату’ наглашена улога невојних средстава субверзивне природе. У идеалном случају, нападајућа држава ‘не треба експлицитно да користи војну силу’. Циљ нападача је да контролише умове политичког руководства и становништво нападнуте државе. Ако се користи војна сила, она се користи тајно” (HW 2015).

Упркос свему, сукоби с краја 20. и почетка 21. века, као и непрестана опасност од покретања нових, предочавају да ће употреба силе и даље остати неизоставни фактор у уобличавању токова међународних односа (Vračar i Šaranović 2018). У прилог томе Џон Миршајмер (*John J. Mearsheimer*), амерички политиколог и стручњак за међународне односе који припада реалистичкој школи мишљења, износи да ће се „круг насиља наставити далеко у новом миленијуму. Наде за миром вероватно неће бити остварене јер се велике силе које обликују међународни систем стално надмећу за моћ” (Miršajmer 2017, 21). Према његовом мишљењу „излаза нема све док се државе, које сачињавају систем, не сагласе да формирају светску владу, што је мало вероватно, те ће ратови и надаље избијати као важне и трајне одлике светске политике” (Miršajmer 2017, 21). С обзиром да ауторитативна глобална власт до сада није успостављена, нити постоје озбиљни изгледи да ће се то у догледној будућности догодити, егзистенцијално важно питање субјеката међународних односа и даље остаје како пронаћи најоптималнију опцију за остваривање и заштиту виталних вредности и интереса у анархичном поретку света, а то је питање стратегије (Stojanović

i Jeftić 2014, 113). Стратези данашњице, као и њихови наследници, мораће да траже одговоре како да превазиђу све бројнија и све значајнија ограничења која прате употребу војне силе, која је дуго била суверена у погледу способности да се њома наметне воља. То наравно не значи да ће војна моћ у будућности бити превазиђена, напротив, она ће и даље имати значајну улогу, могло би се рећи понекад чак и пресудну, за исход сукоба. Међутим, оно што је већ данас очигледно јесте да је употреба војне моћи постала недовољна у том погледу.

За разлику од пређашњих времена, војна победа у рату више није довољна за остваривање политичких интереса држава. Другим речима, победа у физичкој димензији рата није довољна за наметање воље противнику. Питање становништва, било да се сагледава кроз ставове јавног мњења или пораст идентитетске мобилизације друштва, у савременим оружаним сукобима, по значају превазилази фактор војног потенцијала. Поред тога, врло озбиљно питање у савременим ратовима, које се свакако тиче војника, али које није питање само за војнике, јесте ко и како успоставља власт на освојеној територији, односно ко ће у пракси контролисати ситуацију на терену након војне победе у сукобу. Војну победу треба претворити у политичку победу која има сврху да омогући прихватљив и одржив мир, односно „победити у рату значи створити и легализовати нову, одрживу, стварност која ће бити прихваћена као стање нормалности које треба да траје” (Stanar 2022, 124). Стручњаци, такође, упозоравају да ће се, поред потребе успостављања контроле над владом и органима власти на терену, победници суочити са још озбиљнијим проблемом јер ће изградња институција захтевати промену друштвених вредности, ставова и праксе (Lebović 2010, 212). Управо из тих разлога, уколико се тежи успеху, било да је реч о оружаним или неоружаним сукобима, војна или „тврда моћ” нужно мора бити допуњена елементима „меке моћи”, коју Нај објашњава способношћу државе да се „жељени исходи остваре коришћењем метода убеђивања и привлачења” (Нај 2004, 29). Њихова синергија, односно интеграција и координација, „тврде” и „меке моћи”, позната у теорији међународних односа као „паметна моћ”, постаје једини пут који може довести до жељеног исхода у савременим и будућим сукобима.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Baylis, John, James Wirtz, and Colin S. Gray. 2013. *Strategy in the Contemporary World: An Introduction to Strategic Studies*, 4th Edition. Oxford: Oxford University Press.
- Clark, Wesley K. 2001. „Waging Modern War, Kosovo and the Future of Conflict.” *Public Affairs*. New York.
- Felter, Joseph H., and Jacob N Shapiro. 2017. „Limiting Civilian Casualties as Part of a Winning Strategy: The Case of Courageous Restraint.” *Daedalus*, 146 (1): 44–58.
- Fukujama, Frenisis. 2002. *Kraj istorije i poslednji čovek*. Podgorica: CID.
- Ganzer, Danijel. 2019. *Protivzakoniti ratovi: Kako zemlje NATO podrivaju Ujedinjene nacije*. Beograd: Laguna.
- Gray, Colin S. 2005. „Haw Has War Changed Since the End of the Cold War?” *Parameters Sprng*: 14–26.
- Hybrid warfare [HW]: A new phenomenon in Europe’s security environment. 2015. Jagello 2000 for NATO Information Centre in Prague.
- Kreveld, Martin van. 2010. *Transformacija rata*. Beograd: Službeni glasnik i Fakultet bezbednosti.
- Lasica, Daniel T. 2009. *Strategic Implications of Hybrid War A Theory of Victory*, Fort Leavenworth: US Command and General Staff College.
- Lebovic, James H. 2010. *The Limits of U.S. Military Capability: Lessons from Vietnam and Iraq*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Levy, Yagil. 2010. „The Second Lebanon War: Examining Democratization of War Theory.” *Armed Forces and Society* 36 (5): 786–803.
- McMahan, Jeff. 2009. *Killing in War*. Oxford: Clarendon Press.
- Milenković, Miloš R. 2019. „Prilog određenju političkih činilaca strateške kulture.” *Vojno delo* 71 (8): 52–72. doi:10.5937/vojdela1908052M.
- Milenković, Miloš R., i Milinko Vračar. 2022. „Politička korisnost vojne moći u savremenim međunarodnim odnosima.” *Politička revija* 71 (1): 157–175. doi: 10.22182/pr.7112022.8.
- Milenković, Miloš R., i Milovan Subotić. 2017. „Nasilni nedržavni akteri i pozicija Srbije.” *Srpska politička misao* 57 (3): 55–70. doi: 10.22182/spm.5732017.3.

- Miršajmer, Džon. 2017. *Tragedija politike velikih sila*. Izmenjeno i dopunjeno izdanje. Beograd: Čigoja štampa.
- Mitrović, Miroslav, i Nebojša Nikolić. 2022. *Hibridni rat: doprinos definisanju koncepta, sadržaja i modela delovanja*. Beograd: MC Odbrana.
- Naj, Džozef S. 2004. *Paradoks američke moći: Zašto jedina svetska sila ne može sama*. Beograd: BMG.
- Naj, Džozef S. 2012. *Budućnost moći*. Beograd: Arhipelag.
- Povelja Organizacije Ujedinjenih nacija [UN Charter]. 1945. <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text>.
- Reichborn-Kjennerud, Erik and Cullen Patric. 2016. „What is Hybrid Warfare?” *Policy Brief* (1). Norwegian Institute of International Affairs.
- Stanar, Dragan. 2022. „Politička pobeda u ratu: oružane snage i sindrom 'izgubljene pobede'.” *Srpska politička misao* 77 (3): 119–135. doi: 10.22182/spm.7732022.6.
- Stanar, Dragan. Ž. 2019. *Pravedan rat – između apologije i obuzdavanja rata*. Beograd: Bratoljublje.
- Starčević, Srđan, i Srđan Blagojević. 2017. „Kreveldov spor sa Klauzevicem – Da li je smisao rata politički?” *Srpska politička misao* 56 (2): 117–134. doi: 10.22182/spm.5622017.7.
- Stojanović, Stanislav, i Zoran Jeftić. 2014. „Savremeni svet i strategijska misao.” U *Sadržaj bezbednosnih izazova Srbije na početku 21. veka*. Beograd: Inovacioni centar Fakulteta bezbednosti.
- Šar, Pol. 2020. *Vojska bez vojnika: autonomno oružje i budućnost ratovanja*. Beograd: Laguna.
- Volzer, Majkl. 2010. *Pravedni i nepravedni ratovi: moralni argument sa istorijskim primerima*. Beograd: Službeni glasnik.
- Vračar, Milinko S. 2019. „Fizionomija rata u postmoderni: Studija slučaja sirijskog oružanog sukoba.” *Međunarodni problemi* 71 (4): 447–475. doi: 10.2298/MEDJP1904447V.
- Vračar, Milinko, i Vangel Milkovski. 2020. „Sveobuhvatna odbrana i strateška kultura kroz prizmu čoveka.” *Vojno delo* 72 (4): 251–258. doi: 10.5937/vojdela2004234V.

- Vračar, Milinko, Jovanka Šaranović. 2018. „Transformacija rata na razmeđu 20. i 21. veka.” *Srpska politička misao* 60 (2): 135–153 doi: 10.22182/spm.6022018.8.
- Warden, John. 1995. „The Enemy as a System.” *Airpower Journal* 9 (1): Spring.
- Wijk, Rob de. 2002. „The Limits of Military Power.” *The Washington Quarterly* (Winter)
- Zaman, Rashed Uz. 2009. „Strategic Culture: A Cultural Understanding of War.” *Comparative Strategy*, 28:1. Routledge, Taylor & Francis Group.

Miloš R. Milenković*

*Institute for Strategic Research,
University of Defense in Belgrade*

Milinko S. Vračar**

*Institute for Strategic Research,
University of Defense in Belgrade*

LEGITIMACY AS A LIMITING FACTOR OF POLITICAL UTILITY OF MILITARY POWER

Resume

In the post-Cold War era, determined by the strong influences of globalization and the information revolution, it can be seen that military power fails to produce the expected political effects or at least those effects that could be produced in the past. One of the reasons why is that so, the authors find in the deficit of its legitimacy. The legitimacy deficit is discussed in the paper from three aspects.

First, the legitimacy of the use of force is seen in the paper through the attitude of public opinion towards the use of force. In this sense, the sensitivity of public opinion to human casualties and destruction is expected. However, the authors note that today the quality of life has become the new vital value of the nation, which is reflected in the reduced willingness of citizens to give up their acquired rights and comfort of life. The willingness of the population to make the sacrifice that the use of force entails is a measure of the legitimacy of military power.

Second, the authors point to the legality of the use of force as a source of its legitimacy. The legality of the use of force is viewed through internal and international law. Likely, the use of force that is contrary to internal and/or international law will be in a legitimacy deficit. By pointing out the illegal use of force, the military action itself is being de-legitimized and mobilizes public opinion resistance to such an act.

* E-mail address: milos_milenkovic@hotmail.com.

** E-mail address: milinko.vracar@mod.gov.rs.

* Овај рад је примљен 05. септембра 2023. године, а прихваћен на састанку Редакције 27. новембра 2023. године.

And thirdly, the paper analyzes how the type and character of war determines its legitimacy. It is closely related to the question of the justification of starting a war and the existence of a “just aim” of war, but also to the question of how and by what means the war is waged. The authors also point to the misuse of the term “humanitarian intervention”, which is used to provide legitimacy to military action, most often aggression.

Considering the influence of legitimacy issues on the effectiveness of the use of force, the authors conclude that the success of states in imposing their own will on the opponent is no longer primarily based on their military power, at least not to the extent that it was before. Much more important today is the determination and ability of the state to combine military power with other types of national power. Only in this way will it be possible to turn a military victory in the war into a political victory, which should ensure an acceptable and long-term sustainable peace.

Keywords: military power, legitimacy, public opinion, type and character of war, smart power